

ken köpükler alınır. Soğutulmadan, ısıtılmış sıcak kavanozlara boşaltılır.

● *Gül şurubu'nun* yapımında renksiz reçelik, gül veya bunun koyu ve kokulu olan mayıs gülü kullanılır. Gül yapraklarının beyaz tarafları kesilip atılır, limon tuzu, limon suyu ve su ile bir kavanoza konur. Üzeri kapalı olarak güneşte üç gün bekletilir. Kırmızı suyu süzülür, 1 ölçü gül suyuna 2 ölçü şeker katılır. Kalan şeker 1/2 bardak su da eritilerek şuruba karıştırılır. Temiz şişelerde saklanır.

— Tar. *Gül bayramı*, hamursuz bayramından yedi hafta sonra, mayıs ayının altı ve yedinci günleri yapılır. Tarihte Sabuo diye anılan bu bayrama İsrailîler Şabot da derler; eski İbranîler ise Turfanda bayramı adını verirdi. Bayramın adı sonraları Elli gün bayramı (İd-ül-hamsin) oldu. Tevrat'ın üçüncü kitabında bu bayramı ilkin Musa'nın düzenlediği yazılıdır. Musevîler arasında buna Ekin bayramı da denilir. Bazı bölgelerde bir gün sürer, turfanda buğdaydan mayalı ekmeğe yapılır, günah adayı olarak yedi, sevap adağı olarak iki kuzu kurban edilirdi. Son zamanlarda bayram iki gün sürmektedir, bu süre içinde musevîler işlerine gitmez, evlerini, sinagoglarını çiçeklerle, güllerle süslerler.

— Eski den ekin toplama sonu yapılan bu bayramın adı Şükran bayramı idi.

— Tasav. *Gül*, tasavvufî edebiyatta mecazî aşkın (geçici sevgi) sembolüdür. Kısa ömürlü oluşu, gelip geçiciliği, solup dökülmesi dolayısıyla bu dünyaya ve bu dünyadaki nesnel aşka benzetilir. İlahî aşka (aşk-i hakikî, gerçek sevgi) erişebilmek için, gül bir köprü, bir araç sayılır. Bu anlayışa göre, Tevhîde (birlik, hak ile bir olmak) ve «fenâ fillah» katına kesret'ten (çokluk) geçilir. Bu yüzden gül kesret, selvi ise tevhîd'dir. Gül, bül-bülü gerçek aşka hazırlayan bir araçtır.

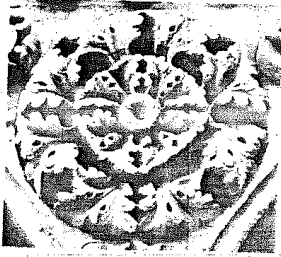
Kadirî tarikatı dervişlerinin giydikleri yünden külâhın tepesindeki çuhadan daire biçimli parçaya da gül denir. Tarikata yeni giren dervişe önce böyle bir külâh kaydırılır. Bunların Bağdat gülü, havuzlu, kafesli, kız gülü gibi biçimleri olurdu. Rufailerin ateşte kızdırarak zikir arasında yaladıkları demirin de adı güldür. (M.)

GÜLABDAN bls. i. (fars. gül, çiçek ve *âb-dân*, suluk'tan *gül-âb-dân*). *Esk.* Gülsuyu serpmek için kullanılan dibi geniş, ağzı dar, cam veya metal kap, gülsuyu kabı (çini, gümüş, altın ve başka madenlerden yapılırdı. Mevîlî törenlerinde gülabdanla buhurdan bir takım olurdu): *Genç kızlar ellerinde gülabdanlar, herkesin eline gülsuyu serpmek için eğiliyorlar* (H.E. Adıvar). [M]

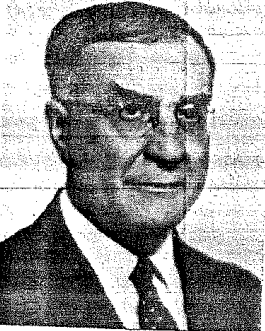
GÜLABİ PAŞA, osmanlı beylerbeyi (XVI. yy. ortaları), Kethüda İskender Çelebi'nin yanında yerleşti; onun veziriazam İbrahim Paşa tarafından öldürülmesinden sonra saraya alındı. 1567'de Şehr-i Zür beylerbeyi oldu. (M)

GÜLABİYE i. (fars. gül, çiçek ve *âb*, su'dan *gülâbiye*). *Esk.* Bir çeşit pasta, kek. (M)

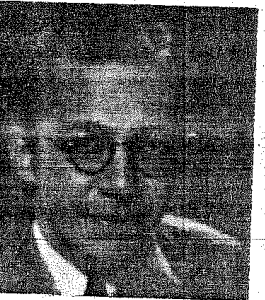
GÜL ağacı bls. i. Bot. Yaban güllünden

gülbezek
Mont-Saint-Michel
manastırı

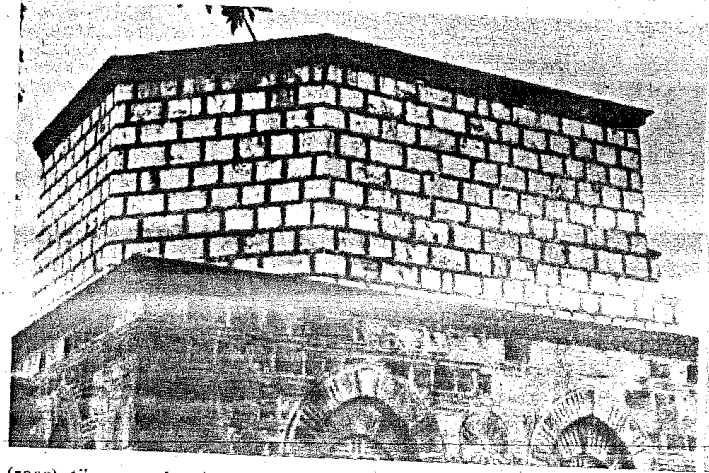
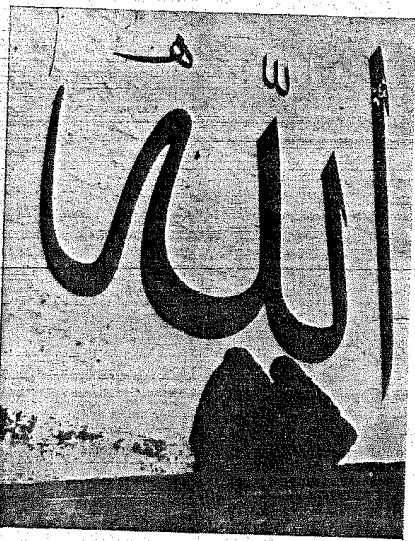
Kasım GÜLEK

Cemal Nadir GÜLER
ve çizdiği
Amcabey tipi

Ara GÜLER'in
bir fotoğrafı

Gülşeh
hatun
türbesi,
Bursa
(Osmanlı
Mimarîsi
ilk Devri
eserleri)

(rosa) türeme çalı görünüşünde süs bitkisi. (Güllilerden.)

— Teknol. Guyana'da yetişen iki ağacın ortak adı, Bk. ANSİKL.

— ANSİKL. *Gül ağaçları*, dik veya sürünge, sarmaşık gövdeli, alması yapraklı, genellikle tüylü veya dikenli küçük ağaçlardır. Bazı türleri yapraklarını kışın dökmek. Çiçekleri sap ucundan çıkar; bütün kısımları beşli olan çiçekler ya tek tek veya demet halinde bulunur. Meyve yaprakları kavanoz biçimindeki bir çiçekliğe bağlıdır. Yirmi kadar türü vardır. Bunlardan bazılarının anayurdu Avrupa, çoğunun anayurdu Asya, özellikle Çin'dir. Bu türlerden melezleştirme yoluyla, her birinin yüzlerce çeşidi bulunan pek çok bahçe gülü irki elde edilmiştir. Ayrıca her yıl yeni çeşitler türetilmekte, bunların biçimi ve rengi modaya göre değişmektedir.

Yaban gülü (*Rosa Canina*) çalılıklarda, orman kıyılarında biter. Yaban gülüne asılanmak suretiyle katmerli güller elde edilir. Türkiye'de bulunan belli başlı gül ağacı türleri: kayısı gülü, misk gülü (*R. mescata*), sakız gülü, Şam gülü (*R. damascena*), Van gülü, has gül (*sadberk*) (*R. centifolia*), okka gülü (regellik gül), yediveren gül (*R. semperflorans*), kadife gülü v.b. Bunların he-men hepsinden gülyağı elde edilebilir.

Sarmaşık güller kafes çitlerin süslenmesi için yetiştirilir. Salkım güllerse, yaban gülünün gövdesine bodur ve sarmaşık güller asılanarak elde edilir. Yeni çeşit elde etmek için güller çekirdek üretilir. Mevcut çeşitlerin üretimi için soğuk bölgelerde yaban gülüne (*R. canina*), sıcak bölgelerde hint gülüne (*R. indica*) aşı yapılır.

— Teknol. *Gül ağacı*, Guyana'da yetişen iki ayrı ağaca ve bunların odununa verilen adı. Bazen bunların birine erkek, ötekine dişi gül ağacı da denir. (Erkek gül ağacı fasulyegillerin *dalbergia* cinsindedir ve pelesenk ağacına yakındır; bu ağacın odunu pembe-mor damarlı, sarı - beyaz renktedir; ince marangozlukta, kutuculukta da kaplama işlerinde kullanılır. Dişi gül ağacı defnegillerdendir; bunun odunu kutuculukta ve kaplamacılığa kullanılır; ayrıca damıtma yoluyla bir çeşit gül esansı elde edilir. (L)

Gülanber (Şehr-i Zür), Kerkük vilâyetinin eski merkezi olan kale. Kanunî Sultan Süleyman devrinde yapıldı (XVI. yy.). Safevî akınları sırasında yıkıldı. Sonra yeniden yaptırılan kale Osmanlı devletinin Musul vilâyeti Süleymaniye sancağının kaza merkezi oldu. (M)

GÜLBABA (asıl adı Cafer), bektâşi dervîşi (? - Budin 1541). Hayatı hakkındaki bilgiler çeşitli söylentilere dayanıyor. Evliya Çelebi'nin verdiği bilgilere göre aslen Merzifonlu olan Gülbaba yaşadığı sürece birçok savaşa katılmış ve Kanunî devrinde Budin fetihinde şehit düşmüştür. Fetihten sonra Kanunî Sultan Süleyman'ın da hazır bulunduğu cenaze namazı şeyhülislam Ebussuud Efendi tarafından kıldırılmış ve Budin'de gömülmüştür. Gülbaba'nın üni ölümünden sonra gitgide arttı. 1543-1548 Yılları arasında Yahya Paşazade Mehmed Paşanın Budin'de Gülbaba adına yaptırdığı tekkenin yanındaki türbe bir ziyaret yeri haline geldi.

Gülbaba'nın adının nereden geldiği konusunda çeşitli görüşler vardır. Yaygın görüşe göre, güllü çok sevdiği için verilmiştir. Gülbaba'nın manzum ve me yazıları bulunduğu ve bunları *Miftah Gayb* (Gayb Anaharı) adlı bir eserde yazdığı, Rıza Tevfik bu eserden bazı parçaları da yayımladığı bir yazısında bildirir. Son yıllarda bir mecmuada *Misali* me yazıları ile ilgili bulunan şairin de Gülbaba ile ilgili bir eserinde Fatih Sultan Mehmed, diğeri de Kanunî Sultan Süleyman devrinde yaşamış iki ayrı kişi bir tek gibi gösterildiğinden, birine ait menkaş ötekine maledilmiştir. (M)

Gülbaba tekkesi ve türbesi, Budin'de, din beylerbeylerinden Yahya Paşazade Mehmed Paşa tarafından yaptırılan tekke türbe (1543-1548). Török (Türk) caddesinde, Karşıyaka'da, şimdiki Gülbaba türbesinin bulunduğu Gültepesi'nin doğu yamacındaydı. Kadim dervişî barındırabilecek kadar genişlikte bir yapı olan tekkenin kalıntıları XX. yy.ın sonundaki yapım sırasında ortadan kalktı. Tekkede, ortada bir büyük salon, ve yaz ayları için ayrı iki salon bulunuydu.

Türbe, tekkenin yanında yer alır. Karşıyaka'nın mimarî tarzına uygun olarak yapılan türbe sekiz köşelidir. Yapımında me kalker taşı kullanılmıştır. Türbe, 16. yüzyıla kadar küçük bir sâpel'e çevrildi ve böylece yıkılmaktan kurtuldu. Fakat bu türbenin içindeki Türklere ait eşya ve kollar ortadan kaldırıldı. Yapı 1885'te Abdülâzîz'in başvurmasıyla yeniden türbe haline getirildi. Abdülâzîz'in Avrupa seyahati esnasında Lojos Grill adlı bir mimara tarafından yaptırıldı (1885). Müftüoğlu Ahmed Hikmet Paşa başşehbenderliği sırasında türbenin yeniden onarılmasını sağladı; türk süccatleri ve celi hatlı levhalarla süsletti; böylece türbe, türk süsleme sanatının Avrupa'da gelişen bir müzesi haline getirildi. Sovyet işgalı sırasında (1945-1946) büyük hasara uğradı, fakat daha sonra Macarlar tarafından tamir ettirildi. Türbenin oyma tahtadan yapılmış kapısı, İstanbul cami ve medrese kapılarının mimarî tarzındadır. Kubbenin çapı 6,10 m, yüksekliği 5,50 m'dir. Oval pencereler XVIII. yy.da açılmıştır. Ortada bir gün sembolik mahiyette bir sanduka bulunmaktadır. Evliya Çelebi'nin tasvir ettiği sanduka çok önce harap olmuş ve kaldırılmıştır. (M)

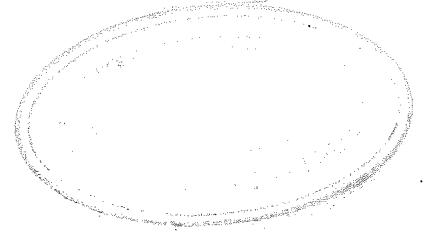
GÜLBAHAR bls. i. (fars. gül, çiçek ve *hâr-dan gülbahâr*). *Esk.* Bir çeşit pembe pasta. || Kadın adı.

— Oyun. Tavla oyununun bir çeşidi. (M)

GÜLBAHAR HATUN, Fatih'in kadını (İstanbul 1492). Bayezid II ve Gevher Sultanın annesi. Aslının sırp veya fransız olduğu söylenir. — Bayezid II'nin kadını (Trabzon 1505). Yavuz Sultan Selim'in annesi. Ömrünün çoğu Amasya ve Trabzon'da geçti. Yavuz Sultan Selim, Trabzon sancak beyi iken orada öldü. Kendi adıyla anılan Hatuniye türbesine gömüldü. Tarihçiler arasında, bu kadının, Yavuz'un annesi olduğu konusunda anlaşmazlık vardır. (M)

Gül Baba Türbesinde Düşünceler -I

GYULA GERMANUS

Şaşkınlık verecek derecede kısa bir süre içerisinde Yakın ve Uzak Doğu'yu fetheden İslâm, Mekte'de, Arap Çölünün kenarında doğmuş ve Kuzey Afrika'yı geçerek İspanya'ya ve Çin sınırına kadar ulaşmıştır. İslâm'ın Avrupa'daki en son ve en kenardaki durak yeri Budin idi ve Bektaşî Derviş Tekkesi'nin kutsal bir yaşam sürmüş bir dervişi olan Gül Baba 1541'de burada ölmüştür; onun türbesi Batı kültür dünyası içerisindeki biricik Müslüman ziyaret yeridir. Mekke'den Buda'ya, Kâbe'den Gültepe'ye kadar Arap çölleri aşarak Nil'in verimli kıyıları boyunca Mezopotamya'nın buğday tarlalarını katedip, Ganj'in kutsal sularından Cordoba'yı, Sevilla'yı ve İstanbul'u, yedi tepeli imparatorluk kentini geçerek ayaklarımızın dibine kadar gelmiştir Allah'ın gizemli niyetinin yönlendirdiği sel. Önüne gelen her şeyi yutan taşkın bir nehrin fethedici seli gibiydi, ama selin peşinden kültürün kutsanışı da geliyordu; vahşi, yontulmamış Araplar bir dünya imparatorluğu meydana getirdiler ve dilleri bilinen dünyanın en uzak köşelerine sokulurken dünyanın o zamanki bilimlerini öğrendiler ve kul-

landılar, ayrıca onu muazzam bir şekilde geliştirdiler ve işlediler.

İsa'dan sonra VII. yüzyılda Şam'daki halife Arap İmparatorluğu'nun

politik ve ekonomik temellerini atmıştır. VII. yüzyılın ortalarında Bağdat'ta hüküm süren Abbasi halifeliği bu İmparatorluğun kültürünü meyda-

Gyula Germanus onyıllar boyunca Gül baba'nın Rózsadomb'daki (gül tepesi) türbesinin restore edilmesi ve çevresinin düzenlenmesi için mücadele etmiştir. Bu yazının konusu bektaşî derviş tekkesinin kutsal bir yaşam sürmüş dervişinin kuşluğu ve Budin'deki istirahatgahı değildir. Yazar bu isim altında islamoloji çelişmelerinin en geniş ve çok yönlü bir özeti vermektir. Germanus bu yazısında, Müslüman dünyasının evrensel tarihe katılmasını, Avrupa'yla olan ilişkilerinin değişiminin gösterilmesini ve bir yerde de gerikalmışlığın ve çöküşün tarih felsefesine ilişkin irdelemesini üstlenmiştir. Bu yüzden oryantalistlikle bir misyon olarak uğraşmayan tarihçilere ve ilgilenenlere salık vermeyi uygun bulmuştur.

macar okuru İslam dünyası hakkında çok daha önceleri de bilgi edinmiştir. Gyula Germanus'un bir üstadına, profesörüne, Ignác Goldziher'in İslam, Müslüman, Din Tarihi Hakkında Çalışmalar (Budapest, 1881) ve İslam Hakkında Konferanslar (Budapest, 1912) isimli eserlerine atıfta bulunmamız yeterlidir. Magvető Yay-

nevi'nin 1980'de (Edöd Vass'ın editörlüğünde) Goldziher'in yazılarını yeniden yayınlaması; İslam (Magyar Hirmondó); bir yıl sonra, 1981'de ise Gondolat yayınevinin Róbert Simon'un seçtiği kültür tarihiyle ilgili çalışmalarını İslam Kültürü 1-2 ismi altında yayınlaması eserlerinin zaman aşımına uğramadığının göstergesidir. Birçok başka eser yanında Gyula Germanus'un sadece Macarca ve yabancı dillerde yayınlamış çalışmalarından değil, popüler eserlerinden de İslam dünyası hakkında geniş bilgiler elde edebildik. Gül Baba türbesinde Düşünceler* bu çalışmaların bir özeti ve Avrupalı gelişimle karşılaştırılması niteliğindedir. Bu özetleyici karakteri dolayısıyla kaçınılmaz bir biçimde diğer çalışmalarına göndermeler de buluyoruz; satırlarında tekrarlanan düşünceler de görülmektedir.

* Bu makale yazarın **Gondolatok Gül Baba Sirjanal** Budapeşte, 1984 adlı kitabından A.Ü. Dil. Tarih ve Coğrafya Fakültesi Hungaroloji Bölümü Araştırma Görevlisi İsmail Doğan tarafından çevrilmiştir.

Gül Baba Türbesinde Düşünceler -II

GYULA GERMANUS

Doğu ve Batı'nın ayrılmasının maddi nedenleri her ne kadar belirleyici idiyse de: Amerika'nın keşfi, ticaret yollarının çoğalması ve tarımsal ürünlerin fiyatlarının karşısında makina ürünlerinin daha yüksek gelir getirmesi, Müslüman Doğu halklarının fikrîsel yapısının gerikalmışlıkları ve yoksullaşmalarında büyük ölçüde rol oynadığı su götürmez. Onların kabuğuna çekilmiş düşünce biçimleri sadece bilmek ister, düşünmek istemez ve bu yüzden değer vermeye muktedir değildir. Tarihi ise (bu tip düşünce tarzının en karakteristik yanı budur) durağan olarak kabul etmektedir. Tarihin görece olarak değer taşıyan olgularını genel geçerliği olan yasalarla açıklamak istemektedir. Her Müslüman kronikacı, kendi döneminin tarihini yazsa bile, sanki Tanrı'nın amacı sadece sorunlu dönemmiş gibi işe dünyanın yaratılışıyla başlar. Allah Âdem'i sadece Muhammed'in doğması için yaratmıştır, hattâ Âdem Tanrı katında Muhammed ismini duyunca önünde secde etmiştir. Tarihin bu insanın Tanrı niyetinin körükörüne aracı olarak rol oynadığı teoloji görüşü öylesine planlanmıştır ki, olayların ger-

çek unsurları tamamen geri plana atılmış ve belirsizleşmiştir: Okur bu tip kroniklerden sadece tarihsel bilgi malzemesi elde edebilir, ama tarihsel görüş kazanamaz. Doğu'nun tarih bilgileri hatırlama yeteneğinin mucize çocuklarıydılar, ama (İbn-i Haldun ve Bîrûni dışında) okurlarını olayların nedenlerinin ve ilişkilerinin araştırılması doğrultusunda yönlendirmemişlerdir.¹⁴ Günümüz Doğulu insanı mevcut durumun ekonomik ve düşünsel konumunu mantıklı bir şekilde açıklamamakta, bunun yerine devekuşu gibi kafasını gerçekler karşısında kuma gömmektedir (ortodoks şeyhler Muhammed ve Kur'an'ın Tanrı'nın biricik dininin nihai vahyi olduğundan emin olduklarından dolayı sakın bir şekilde Avrupa'yı bütün devletleriyle, sahte bilimleriyle ve putperest sanatıyla birlikte yok edecek Tanrı yargısını beklemektedirler), ya da tarih bilincinden yoksun bir görüşle yetişerek İslâm kültürünü sadece Doğu'nun değil, Batı'nın da biricik kültür kaynağı

saymaktadır. Her Müslüman bu noktada fikir birliği içerisinde. Günümüzde bile sahte bilimin körükörüne ve bilimsel olmayan yöntemlerle çalışan bir türü Avrupa'da da ortalığı kaplamıştır ve kaplamaktadır, ama bu, özgür araştırmayı bayrak olarak benimseyen ve bilginlerin binbir güçlkle ve şehitlikleriyle elde ettikleri Avrupa düşüncesini temsil etmektedir. Müslüman Doğu'da ise karşısında suç işleyen hiç kimsenin cezasız kalamayacağını tam da bu tür bir bilim resmî olarak kabul görmekte ve tanınmaktadır. Eğer birisi Doğu'da (binlercesinin iddia ettiği gibi) Fransa'nın kültürünü ve doğa bilimlerini, kelime hazinesinin yarısını İslâm'a borçlu olduğunu ve halkının çoğunluğunun, Albili'lerin, Kalvini'nin, Camisard'ların, Sarazen'lerin ardıllarından olduklarını iddia ederse buna herkes inanmaktadır; Kur'an'ın ilhamının vahiy kazandığı Arap Kureyş kabilesinin dilinin tüm dillerin atası olduğuna her türlü dilbilimini hiçe sayarak bugün bile inanırlar ve öğretirler.

İslâm halkların gerikalmışlığını toplumsal yazılarıyla ortadan kaldırmak isteyen ve Avrupa'da basılmış

¹⁴ İlginçtir, İbn Haldun *Mukaddime*'sinde temellendirdiği antropolojisi teorisini kroniğinde uygulamamaktadır.

Gondolatok Gül Baba kapcsán

1997 nyara emlékezetes marad a 21. századba igyekvő Európa számára, mint annak az új, demokratikus szakasznak a kezdete, melyet az európai népek közötti béke, stabilitás, új együttműködési lehetőségek, s az egymás multikulturális háttére iránti tolerancia jellemez.

Vajon véletlen-e, hogy Gül Baba türbéje, e néhány száz éves, Dunára tekintő síremlék éppen 1997 nyarán újul meg? Mintha a Rózsák Atyja születne újjá a második ezredfordulóra.

Ki volt Gül Baba, a Rózsák Atyja? Egy Budán élő oszmán harcos? Dervis a bektasi rendből vagy egyszerűen az emberek közötti megértést és szeretetet ápoló megbecsült és kedvelt filozófus? Hol élt? Hol halt meg? Minderről keveset tudunk. A különböző források eltérő válaszokat adnak. A legtöbb ismeretet a török utazó, Evlija Cselebi útleírása nyújtja. Annyi mindenesetre bizonyos, hogy Gül Baba a mai napig megőrizte rejtélyességét.

Természetesen a történészekre vár, hogy fellibbentsék a fátylat Gül Baba legendájáról, mely megkülönböztetett tiszteletet biztosított az idők folyamán hősének a törökök körében éppúgy, mint a magyaroknál.

Mára Gül Baba türbéje a magyar-török barátságunk is jelképévé vált. A Rózsák Atyja a szeretet és tolerancia üzenetét hozza öreg kontinensünk fiataljai számára a történelem mélységéből.

Napjainkra Törökország és Magyarország ugyanannak a családnak egyesült részeiként új együttműködési lehetőségek terveit dédelgetik. Ezeknek szerény, de jelentőségeltjes — példa értékű — megvalósulása a türbe felújítása. Gül Baba síremléke egy darabig jezsuita szerzetesek kápolnája volt, s több háborúnak is tanuja. Keresztények és mohamedánok kerestek menedéket kupolája alatt. Különböző időszakokban felújították, 1987-ben nemzetközi szemináriumot szerveztek építészeti és környezeti felújítására. Restaurálására számos tervezet készült.

A jelen felújítás után mondhatjuk új felvirágzás kezdődik Gül Baba türbéje számára egy újrakonstruált (nem mondhatni, hogy újjáépült) ezredvégi Európában. Továbbra is a szeretet, a barátság és a tolerancia szimbóluma. Ennek az üzenetnek nemcsak a török és a magyar nép a címzettje, miként az elmúlt 500 évben volt, hanem földrészünk valamennyi fiatalja. Abban az Európában, ahol tartós a béke, az együttműködés és a stabilitás, remélhetjük, hogy üzenetét jobban hallják és megértik.

Napjainkban mind a magyar, mind a török nép számára öröm, hogy ápolni tudjuk közös kulturális örökségünket. Tudjuk, ez a közös kultúra képezi a természetes háttérét egymás iránti kölcsönös érdeklődésünknek, mely az új európai keretek között fejlődik. Amikor térségünk együttműködését sokszínűvé kívánjuk tenni, jó, ha Gül Baba üzenetére emlékezünk.

Ismet Birsal
a Török Köztársaság nagykövete

A budapesti Gül Baba türbe

A török Buda

A budai Rózsadomb keleti lejtőjén egy kis török építmény, Gül Baba türbéje emlékeztet azokra az időkre, amikor Buda és Magyarország jelentős része a félhold uralma alatt állott. Jóllehet I. Szulejmán szultán (1520–1566), aki a mohácsi síkon 1526-ban megsemmisítette a középkori magyar királyság seregét, már a csata után bevonult az ország akkori fővárosába, azt csak Szapolyai János király (1526–1540) halálát követően, 1541-ben foglalta el, azért, hogy az ne kerüljön a másik magyar király, I. Habsburg Ferdinánd (1526–1564) csapatai kezére. 1541. augusztus 29-én, a mohácsi csata 15. évfordulóján, amíg a padisah az özvegy magyar királynéval és kíséretével beszélgetett a Buda alatti táborban, janicsárok szállingóztak be a városba és vették birtokba. Szeptember 2-án, az első pénteki napon a dzsámivá átalakított és a hódító szultánról elnevezett Nagyboldogasszony templomban tartott hálaadó istentiszteleten a pénteki szónok, azaz a hátib, először említette Szulejmán nevét a pénteki prédikációban, a hutbában, ország-világnak hírül adván, hogy Buda és az alája tartozó most szerveződő tartomány a szultán roppant birodalmának része.

A következő 145 év alatt egy sajátos balkáni-muszlim világ alakult ki Budán. A város utcáin a hódító törökök és a szolgálatukban álló délszlávok mellett magyarok, ortodox hitű cigányok, latinak nevezett raguzaiak, askenázi és szefárd zsidók keveredtek.

A budai helyőrség a királyi palota környékén, a Várhegy szélein és a kapuk táján lakott. Janicsárkaszárnnyak voltak még a mai Fortuna és Országház utcában, s a Bécsi kapu tér környékén. A lovasságot a várhegyen kívül, a külvárosban helyezték el. A tartomány előljárója, legfőbb katonai és polgári parancsnoka, a budai pasa, először Martinuzzi Fráter György házában, majd a Duna partján lakott, de a tizenöt éves háború (1593–1606) viszontagságai közepette, az 1598. évi ostrom előtt ő is felköltözött a Várba, s a mai Várszínház közelében rendezte be hivatalát. A magyarok a mai Dísz tértől északra lévő utcákban és a Vízivárosban, azaz a Széna tértől a Széchenyi lánchíd budai hídfője között elterülő városban laktak. Az olaszok az Olasz utcában, a zsidók a Zsidó (a mai Táncsics Mihály) utcában éltek. A Vízivárosban — elkülönülve az ottani magyar keresztényektől és zsidóktól — nagyszámú cigányság élt.

A hódítók lassan a saját képükre formálták a várost. A messziről érkező utasnak először a dzsámik égbe nyúló tornyai, azaz minaréi tűntek fel. A dzsámik és mecsetek zöme átalakított keresztény templom volt. A templomokból eltávolították a keresztény szimbólumokat, a padokat kihordták, a hideg köveket díszes török és perzsa szőnyegekkel takarták le. Kialakították a mekkai irányt (kible) jelző mihráb-fülkét, hogy az igazhívő muszlimok Mekka felé fordulva végezhesék imájukat: a namaszt. A mihráb jobb oldalán kőből vagy fából elkészítették a hátib számára a szószéket, a minbert. Ilyen szószékek csak a dzsámikban voltak, csak itt lehetett elvégezni a pénteki istentiszteletet. A kisebb muszlim templomokban, azaz a mecsetekben erre nem volt lehetőség, ott csak imádkozhattak a hívek. A keresztény templomokból átalakított dzsámik mellett a hódítók szép számmal építettek maguknak új dzsámikat és mecseteket. A dzsámik mellé mektebeket és medreszéket, azaz elemi és középkolákat, imáretnek

On the south-eastern slope of the Rose-Hill, in a small garden, enclosed by supporting walls stands the tomb of Gül Baba. Gül Baba, whose name's well-known in the whole Muslim world even today, was born in Merzifun, in the territory of Shivas in Asia Minor. As a member of the Muslim mendicant Bektashi order, serving a number of Sultans, he proclaimed the words of the Koran. The order to which he belonged was established by Hadji Bektash Veli at the beginning of the 14th century. Their central monastery („tekke“) where also the founder is entombed and which is a Museum today is in Hadji Bektash in Turkey. Close connections were established between the members of the order and the janissaries in the course of time. The members of the order – the dervish – busied themselves with industry and agriculture, in peaceful times, or they cultivated some branch of the fine arts in their monasteries („tekke“), but during the war they fought for the victory of the Muslim army as real combatants of the faith with sword in hand, and became triumphant („ghazi“) or martyrs („sehid“)

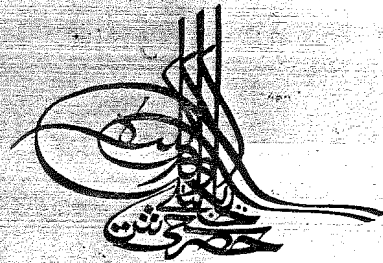
Around the figure of Gül Baba a number of legends has already been woven at the beginning of the Turkish times. His name which means the „Father of Roses“ and perhaps the circumstances of his death may have been the sources of legends. Evlia Tchelebi, the Turkish globe-trotter and historian describes the circumstances of Gül Baba's death graphically, having heard this fact from his grandfather, an eyewitness. Gül Baba was overtaken by death on the 2nd September 1541, on a certain Friday, during the thanksgiving service which was held on the first occasion to celebrate the victory, in the church of Our Lady – the present Matthias church, which was transformed into a big mosque to the honour and name of Sultan Suleiman, the conqueror of the city. The Sultan himself attended his burial. The great esteem which he enjoyed at his death did not cease during the following centuries. Sultan Suleiman el Kanuni – „the Legislator“ – handed over the city of Buda to the first Turkish pasha Suleiman with the words: „Gül Baba being the guardian of Buda, let it be placed under his protection!“

Above the grave the third pasha of the pashazade Mehmed erected the tomb „türbe“ in 1543–1545. The ground-plan this building is a square. Its external frontal wall is built of red sandstone blocks and its simple ornament consists of glass-fields dividing the wall. The dome is covered by a hemispherical copper which can be seen also in the interior. A row of keel arches, serving as its support, is visible in the interior.

On the basis of the research conducted during the restoration, it has been found that in 162 according to the plans of the architect Egon ... At that time the skylight above the door aperture had been opened and the single stone-framed window – with a keel arch skylight above – has been reconstructed, the dome has been covered with a copper wrapper. At this time the red marble floor of the „türbe“ has been laid.

In Turkish times the grave of Gül Baba was a much frequented place of pilgrimage. The grave was visited by Evlia Tchelebi, when he stayed in Buda between 1660–1664. He left the souvenir of his visit in some improvised poems written on the wall of the „türbe“, but which were destroyed in the course of reconstructions after the reconquest. We only know their text from the work of Evlia Tchelebi. He also describes the rich ornamental furniture of the „türbe“, which was also lost after the Turkish times. Some parts of the present furniture were presented by Efka Humajun of Istanbul at the end of the last century, other parts are the pious presents of Muslims in Hungary, or pilgrims visiting the grave.

On the occasion of the 50th anniversary of the establishment of the Turkish Republic the furniture of the „türbe“ as enriched by the presents of the Turkish Government, among them the rug which is covering the tomb of Gül Baba embroidered with poems from the Koran, as well as the devotional objects and the prayer-carpets connected with the Bektashi order.

Ara: 3,50 Ft

Cimlap: A türbe látképe.
Tite-page: View of the „türbe“

A kiállítás rendezte a katalógus szövegét írta: Gerő Gyöző
Felelős kiadó: dr. Horváth Miklós, a BTM főigazgatója

74-6 fnyv 14 6862 – Felelős vezető: Patyi Árpád

GÜL BABA SÍREMLÉKE

(BUDAPEST II., MECSET UTCA 14.)

The tomb of Gül Baba (Türbe)

(BUDAPEST II., MECSET STREET 14.)

A Rózsadomb dékeleti lejtőjén – támfalakkal övezett kis kertben – áll Gül Baba síremléke. Gül Baba – kinek híre ma is jól ismert az egész mohamedán világban – a kisázsiai Sivas tartománybeli Merzifun városában született. Az iszlám egyik szerzetesrendjének – a bektási dervisrendnek a tagjaként a szultánok egész sorát szolgálva hirdette a Korán igéit.

A rendet, amelyhez tartozott Hadzi Bektas Veli alapította a XIV. század elején. Központi kolostoruk – tekkékük – ohová az alapítót is temették és amely ma múzeum – a törökországi Hadzi Bektasban van. A rend tagjai és a janicsárok között igen szoros kapcsolat alakult ki az idők folyamán. A rendtagok – a dervisek – békés időben földműveléssel és iparral foglalkoztak, avagy a művészetek valamelyik ágát művelték kolostoraikban, a „tekké“-ben, a háború idején azonban karddal a kezükben igazi „hitharcos“-ként küzdöttek az iszlám seregeinek győzelméért, s lettek „gazi“-vá – győztesé – avagy „sehid“-dé, vértanúvá.

Gül Baba alakja köré már a törökvilág kezdetén a legendák sűrű szálai fonódnak. Neve – amely magyarul „Rózsa Apó“-t jelent – és talán halálának körülményei lehetnek a legendák forrásai. Evlia Cselebi török világutazó és történetíró szemléletesen írja le Gül Baba halálának körülményeit. Evlia azt nagyjából – a szemtanútól – hallotta. 1541. szeptember 2-án – egy pénteki napon – a várost elfoglaló Szulejmán szultán nevére és tiszteletére dzsámivá alakított Nagyboldogasszony, a mai Mátyás templomban – a győzelemért első ízben tartott háladási imádság közben érte utol a halál Gül Babát. Temetésén maga Szulejmán szultán is résztvett. A nagy tisztelet, amelyben halálakor részesült, nem szűnt meg a további századok folyamán sem. Szulejmán el Kanuni – a „Törvényhozó“ Szulejmán szultán úgy adta át Budát a város első török urának, Szulejmán pasának, hogy: „Gül Baba lévén Buda őrzője, az ő gondoskodása ügyeljen fel rá!“

A türbét (síremlékményt) a harmadik budai pasha, Jahjapaszadé kiépíttette a sír fölé 1543–48 közötti időben. Az építmény alapulzata szabályos nyolcszög. Külső homlokzati falán szépen megagott homokkőkvaderekből falozott, s egyetlen díszét csak az oldalfalakat tagoló tükrözések képezik. A türbét félgömbkupola fedi, amelyhez az átmenetet a belső térben is látható – s annak egyetlen díszül szolgáló – vak számráthátívsor alkotja.

A helyreállítás során végzett kutatás eredményei nyomán állították helyre 1962-ben Pfannl Egon építész tervei alapján. Ekkor bontották ki az ajtónyílás fölötti felülvilágítót és állították helyre a türbe egyetlen kökeretes – felül számráthátívs felülvilágító – ablakát is, valamint fedték be a kupolát vörösrézlemez burkolattal. Vörösmárvány padozata is akkor készült.

Gül Baba sírja a török időkben sűrűn látogatott zarándokhely volt. A sírt Evlia Cselebi is felkereste, amikor 1660–64 között Budán járt. Látogatásának emlékét megörökítette a türbe falára frott néhány rögöntött versben, amelyek a visszafoglalást követő átalakítások során semmisülhettek meg. Szövegüket csupán Evlia művéből ismerjük. Ugyancsak ő írja le a türbe gazdag és díszes berendezését, mely a török időköt követően elkallódott. Jelenlegi berendezésének egy részét a múlt század végén az isztanbuli Efka Humajun adományozta, más része pedig a magyarországi mohamedánok, vagy a sírt meglátogató zarándokok kegyes ajándékai.

*Officiell
Fotografie
20. 4. 91
E. Kerschauer*

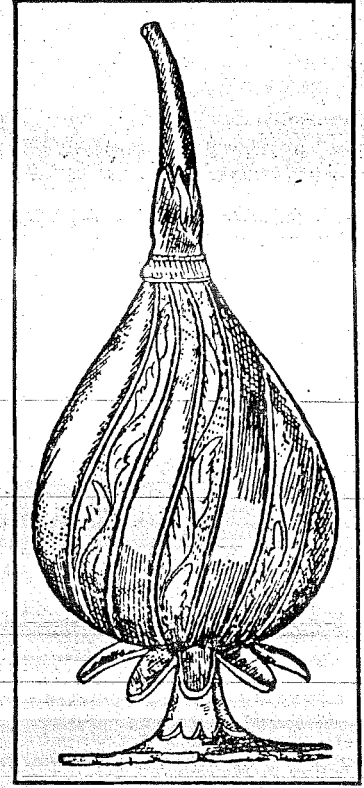
- A. Br. : c. , s. .
 B. L. : c. VIII, s. 4826
 F. A. : c. , s.
 M. L. : c. V, s. 414-415
 T. A. : c. XVIII, s. 139-140

CÂMİİ — GÜL - BABA

137

di. Lorichs'in göre, kubbesi böyle kullanılıp ile kıyaslanmıştır. Zeminden tahzeni olduğu diki son cema- biçimli mekâ- taraftan ikişer colları arasında alü kapalı hü- in yanında, ga-

GÜL - BABA (? - Budin 1541), XV. yüzyıl sonun- da ve XVI. yüzyıl başında yaşa mış, Budapeşte'nin Buda (Budin) kısmında türbesi bulunan ün- lü bir Türk mücâ- hidi ve Bekrâşi der- vişi. Târihi şahsiye- ti, yaşadığı çağı ve çevre hakkında çe- şitli rivâyetler bulu- nan G. B., Evliyâ Çelebi'nin babasın- dan naklettiği bil- giye göre, Merzi- fonlu bir Bektâşi dervişidir. Aynı adı taşıması iki şahsı ka- rıştıran Evliyâ Çe- lebi'ye göre G. B., Fâtih Sultan Meh- med devrinden Ka- nunî Sultan Süley- man devrine kadar

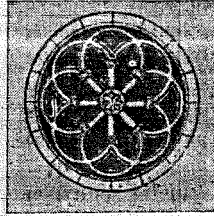

GÜLÂBDÂN

lerilere çıkışı sağlayan merdiven vardır.

G. C., mimari bakımdan Pulgher (1878 - 1880), Gur- litt (1909 - 1912), Millingen ve Traquair (1912), Ebersolt ve Thiers (1913), Brunoff (1930) tarafından incelenerek yayımlanmıştır. Burada Gül Baba adlı yatırım mezarından başka, Müslümanlarca saygı gören ve «Hazret - i İsa'nın ha- vârisi» ne âid olduğuna inanılan, sâhibi meçhul bir mezar vardır. XIX. yüzyılda, bu mezarın son Bizans imparatoru XII. Konstantinos'a âid olabileceği yolunda bir fikir ortaya atılmış ise de, sonraları bu unutulmuş, ve Vefa semtinde başka bir yer Konstantinos'un mezarı olarak gösterilmiştir. G. C. içinde Bizans süsleme sanatından mühim bir şey bu- gün görülmemektedir. Batı tarafınının 125 m kadar ilerisin- de, bazı dikkate değer yapı kalıntıları görülmektedir. — S. E.

GÜL PENCERE (Fr. Rose), Roman Gotik üslûbun- daki binalara, kiliselerde cephe- lerin ortasına taçkapı (Fr. por- tail) ların üstüne, transept'in iki kolu nihayetindeki duvarlara aç- ılan, içi taş kayıtlarla kuvvetlen- dirilmiş büyük yuvarlak pencere. Bu pencerelerin XIII. yüzyılda yapılanları, büyük bir daire biçi- minde ve ortasından ayrılan kayıtl- larla, araba tekerleği biçimindeydi.

GÜL PENCERE

GÜL SUYU, imbikten geçirme usulü ile yapılan gülyağı üretiminin başlangıç safhasında taze gül yap- raklarının kokusunu suya geçirerek hazırlanan gül kokulu su. G. S. bilhassa güllâç ve su muhallebisi gibi sütlü ve şekerli veya aşure gibi yalnız şekerli yiyecekler üzerine döküldüğünde on- lara husûsî bir nefaset kazandırdığı gibi, arala- rında kolonya suyu da bulunan çeşitli tuvalet sularının yapımına ve göz ilâcı olarak kulla- nılan losyon ve merhemlerin hazırlanmasına da girer. Ayrıca, Mevlid gibi dinî toplantılardan misafirlerin ellerine G. S. dökmek âdet- tir. Bk. GÜLÂBDÂN.

GÜLÂBDÂN, altın, gümüş, çeşitli mâ- den ve porselenden yapılmış dar ağızlı, içine gül suyu konulan, armut biçiminde kab. G. in ayrıca bir tablası da olur, umûmiyetle Mevlid' lerde buhurdanla birlikte kullanılırdı. Her ikisi bir takım meydana getirirdi. Üzerinde çok zarif şekilde işler, kıymetli taşlar bulu- nan G. lar zamanımızda eski, antika eser ola- rak muhafaza edilmekte, gerektiğinde Mevlüd gibi dinî toplantılarda kullanılmaktadır.

bir çok gazâlarda bulunmuş, Budin fethine de katılmış ve Budin Kal'ası önündeki savaşlarda şehid düşerek Budin'e gömülmüştür (1541). Cenâze nama- zının Ebussuûd Efendi tarafından kaldırıldığını, Kanunî Sultan Süleyman'ın da bu namazda bulunduğunu yazan Ev- liyâ Çelebi, elinde büyük bir kılıçla muharebelere giren G. B. nin başında dâima bir gül taşıdığı için bu lâkabı aldığını kayd ve hikâye etmektedir (*Seyahatnâme*, VI, 225, 248).

Macar ressamı Ferenc Eisenhut (b. bk.) un 1886'da yaptığı - Ankara'da Macar Büyükelçiliği'nde bulunan - «Gül- Bâba'nın şehâdeti» tablosunda da G. B. nin yere düşmüş gölü görülmektedir.

GÜL - BABA'nın şehâdeti tablosu (Ankara, Macar Büyükelçiliği'nde)

Atatürk Konya'da kadınlarla yaptığı bir konuşmada (21.3.1923), Türk sosyal hayatında kadın ve erkeğin yanyana yaşadığını belirterek, Milli Mücadele'de kadının rolünü şu cümlelerle ifade eder:

"Erkeklerimizin teşkil ettiği ordunun hayat menbalarını kadınlarımız işletmiştir. Memleketin esbab-ı mevcudiyeti kadınlarımız olmuş ve kadınlarımız olmak taktır. Kimse inkâr edemez ki bu harpte ve evvelki harplerde milletin kabiliyet-i hayatiyesini tutan hep kadınlardır, kadınlarmızdır. Çift süren, tarlayı eken, ormandan odunu, keresteyi getiren, mahsulâtı pazara götürerek paraya kalbeden, aile ocaklarının dumanını tütüren, bütün bunlarla beraber, sırtıyla, kağnısıyla, kucakındaki yavrusuyla, yağmur demeyip, kış demeyip, sıcak demeyip cephenin mühimmatını taşıyan hep onlar, hep o ulvi, o fedakâr, o ilâhî Anadolu kadınları olmuştur. Binaenaleyh hepimiz bu büyük ruhlu ve büyük duygulu kadınlarımızı şükran ve minnetle ebediyen taziz ve takdis edelim!"³⁵

İşte millet hayatındaki yerini böylesine ateş içinde ispat etmiş olan Türk kadını Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra, sosyal haklara kanunlara kavuşmuştur. Ankara'da dikilen Zafer âbidesinde Türk köylü kadınının fedakârlığını ölümsüzleştiren bir heykel yer alırken³⁶, Anadolu kadını Cumhuriyet dönemi yazarlarının muhayyilelerini tutuşturan sürekli bir kaynak haline gelmiş, ve edebî eserlerde çetli cepheleriyle işlenmiştir.

(35) a.e., s. 148.

(36) Amerika'nın Türkiye'ye gönderdiği elçilerden Charles Sherrill, bu heykelle büyülenir. "Ankara'da Gazi'nin at üstündeki tesirli heykelinin çevresinde, gerçek insan büyüklüğünde mânâlı üç heykel vardır. Onda ilerleyen iki er, gözleri ilerlere, yirmi iki gün savaş toplarının endişe içindeki başşehirden işitildiği Sakarya savaş alanına dikili. Arkalarında sırtında top mermisi taşıyan Anadolu köylü kadını üçgeni tamamlar. Görmüş olduğu bütün savaş abidelerinin içinde, sevgili vatanını savunmak için, bütün bir milletin mutlak işbirliğini gösteren en iyi heykel bence budur. Muhteşem bir Önder'i çevreleyen muhteşem bir grup. Anadolu'yu başşehirine kadar işgal eden Yunan müstevlilerinden, Türkiye'yi kurtarmağa hazırlanan erkeğine, milletin kadın nüfusunun yardımı. Bu vatansever kadın savaşçı, duvara sıkıştırılmış bir milletin dehşet verici, ölüm kalım mücadelesinin belâğ bir sembolüdür. Orada Türk ırkının yaratıcı ruhunu ve erkeği ile omuz omuza savaşmağa hazır oluşunu temsil etmektedir." diyen Sherrill, bu heykelin ruhu olan Türk kadınlarının savaşta fedakârlıklarını da bazı olaylarla anlatır (A Year's Embassy to Mustafa Kemal, New York; C. Scribner's Sons 1934, s. 15, 97-98).

Afet İnan 1955'te Dumlupınar'ın Çalköyündeki kadınlarla konuşurken bütün kadınların, kendilerini o heykelde gördüklerini anlatır. "Bir ihtiyar nine yanına yanaşmış: Hani Ankara'da Gazi Paşa'nın heykelinin yanında mermi taşıyan kadın var ya işte o benim, diyordu. Bu cümleyi yanındaki diğer yaşlı bir kadın da aynen söyledi." (Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri, 3. b., Devlet Kitapları 1975, s. 102).

Afet İnan kendilerine madalya verilen 12 kadının adını da aynı sayfada verir.

BUDAPEŞTE'DEKİ "GÜL BABA" TÜRBESİ

Necip Abdülhamitoğlu

Macaristan'ın başşehri Budapeşte'de, Türk olarak varlığından habersiz olduğumuz, buna mukabil yaşlı-genc, şehirli-köylü hemen bütün Macarların bildiği ve saygıda kusur etmedikleri bir türbe bulunuyor: Gül Baba Türbesi!..

Eski adıyla Budin diye bildiğimiz şehrin Buda yakasında kime sorarsanız bu ecdat yâdigârı türbenin yerini şöyle tarif edeceklerdir: "Török Caddesinden yukarıya, Gültepesi'ne (Kalvaria) doğru çıkacaksınız!. Tepenin doğu yamacında önünüze gelen ilk sokak Mescet Sokaktır. Bu sokaktan doğru ilerleyin, sağ kolda bahçesinde güller olan kubbeli küçük bir bina göreceksiniz!. İşte aradığımız yer orasıdır!.."

Török "Türk", Mescet "Mesçit"!.. Ve adıyla anılan Gül Baba Türbesi!.. Türkiye'den bin küsur kilometre uzakta bu âşina isimleri duymak hiç şüphesiz büyük bir mutluluk!..

Gül Baba Türbesi, Kanunî devrinin bütün mimarî hususiyetlerini taşıyor. Kesme kalker taşından yapılan bina sekiz köşeli. Tuna'ya ve Peşte'ye hâkim bir mevkide inşâ edilmiş. İçi de, bahçesi de turistlerle ve ziyaretçilerle dopdolu olan Türbe, aynı zamanda müze olarak kullanılıyor ve içeriye 1,5 Forint mukabili giriliyor...

Türbenin tam ortasında, merhuma âit olduğu söylenen bir sanduka yer alıyor. Anadolu'daki türbelerden farksız olarak burada da sandukanın üstünde âyet yazılı yeşil bir örtü, başucunda ise bir şamdan bulunuyor. Yere iki Türk halısı serilmiş. Duvarlarında ise çeşitli hat (yazı) ile Gül Baba'nın temsili bir resmi asılmış. Bu dekoru ayyıldızlı bir Türk Bayrağı ile Gül Baba'nın şahsiyeti hakkında tanıtıcı bilgileri ihtiva eden Türkçe, İngilizce ve Macarca yazılmış panolar tamamlıyor... Bu panolarda aynen şu bilgiler veriliyor:

"Bu türbede beктаşi tarikatına mensup Gül Baba adında bir derviş yatmaktadır. Kendisi Budin'e 1541 yılında Kanunî Sultan Süleyman'ın şehri kuşattığı sırada gelmiştir. Türk Tarihçisi Evliya Çelebi'ye göre:

Merzifon'da dünyaya gelmiştir. Türk devrinde câmi haline getirilmiş olan Mathias Kilisesi'nde ölmüştür. Ölümü şehrin ele geçirilmesi vesilesiyle yapılan kutlama gününe rastlar. Bu sebeple Gül Baba modern edebiyatın ilham kaynağı olmuştur.

GÜL BABA SÍREMLÉKE

(Budapest, II., Mecset utca 14.)

The tomb of Gül Baba (Türbe)

(Budapest, II., Mecset street 14.)

MADRID KAYISI ANDERTAN
SİRBA GELEN DOKÜMAN

29 MARCH 2011

0154

Gül Baba Türbesi ve Türbesi

